

ЛІСІВНИЧО-ТАКСАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРАБНЯКІВ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

Розглянуто питання поширення, росту, розвитку, лісівничого значення в грудових (D) лісорослинних умовах граба звичайного (*Carpinus betulus* L.).

*I.R. Gumenyuk – Ternopil'ske regional management of forest
and hunting economy*

Forestry and evaluative features of hardbeam planting in western Podillya

Question about distribution, growth, development and forestry value of hornbeam in gryd forest-planting terms (D) is examined.

Граб звичайний (*Carpinus betulus* L.) – цінна супутня порода дібров Західного Поділля. Завдяки тіньовитривалості і густій кроні добре затіняє ґрунт і стовбури головних лісотвірних порід, формує пухкий, багатий на мінеральні елементи лісовий настил.

Західне Поділля знаходиться в межах центральної частини ареалу граба. Грабняки найбільш поширені тут у свіжих гігртопах грудових лісорослинних умов (C₂, D₂). У віці близько 60-ти років насінні грабові деревостани можуть досягати I-II бонітету і мати запас більше 200 м³×га⁻¹. У віці 95 р. у заказнику місцевого значення "Колиндянська Грабина" (ДП "Чотрківський лісгосп") складом деревостану 5Гз2Дз2Вз1Лпд запас на 1 га становить 314 м³; в заказнику "Шупорський" (ДП "Чотрківський лісгосп") у віці 100 р. складом деревостану 5Гз3Дз2Бкл+Бп – 324 м³; в цьому ж заказнику у віці 97 р. складом 7Гз2Бкл1Дз – 447 м³; в природному заповіднику "Медобори" (Краснянське лісництво) у віці 75 р. складом 10Гз+Дз, Клг, Лпд, Бкл, Чш – 323 м³.

Третє тисячоліття визначило нові пріоритети, нові орієнтири розвитку лісового господарства, нову стратегію лісогосподарської діяльності. Основні складові такої стратегії: формування біологічно стійких продуктивних лісостанів, наближених до природного лісу, збереження біорізноманіття і стабільності лісів, збалансоване лісокористування і постійне (безперервне) виконання лісом екологічних (середовищевірних, захисних, рекреаційних та ін.) функцій; застосування диференційованих систем та багатофункціональної моделі ведення лісового господарства (Криницький, 2006, Чернявський, Швіттер та ін., 2006). Основною метою наближеного до природи лісівництва в грудових лісорослинних умовах є забезпечення поновлення головних лісотвірних порід – дуба, бука, формування мішаних за складом і складних за структурою деревостанів.

У природних лісах граб звичайний монодомінантних деревостанів не утворює, чисті грабняки формуються переважно після суцільних рубань. На Західному Поділлі в кінці XIX та на початку XX ст. з метою отримання максимальної кількості деревини в короткий період практикувалося сприяння формуванню чистих грабових деревостанів, зокрема порослевого походження.

Формувалися також чисті деревостани насінного походження. Унаслідок виникли чисті або з домінуванням граба та домішкою інших деревних порід грабняки. Так, у природному заповіднику "Медобори" граб у складі деревостанів переважає на площі 21,7 % вкритих лісовою рослинністю земель. Аналогічна ситуація в інших лісогосподарських підприємствах Тернопільської області.

На зрубках головного користування кількість підросту граба (насінного і порослевого походження) досягає сотень тисяч екземплярів, часто за відсутності підросту головних порід. Без лісівничого втручання – культури головних лісотвірних порід, освітлення і прочищення – граб формує чисті молодняки. Поза тим він інтенсивно розростається на узліссях, успішно освоює суміжний з лісом відкритий простір, зокрема землі, де з тих чи інших причин припинене сільськогосподарське користування (Бондаренко та ін., 2006, а також власні спостереження). Конкурентні відносини граба з головними та іншими лісотвірними породами складаються для останніх несприятливо до 20-30 річного віку. Якщо доглядові рубання здійснюються своєчасно, то головні породи – дуб і бук – переходять за цей період у перший ярус і починають активно утверджуватися у складі деревостану.

У 1970-1980 рр. в межах всього ареалу граба виконано значні роботи з реконструкції грабняків і заміни їх грабово-дубовими та грабово-буковими деревостанами (УЕЛ, 1999). Обсяги цих робіт та способи реконструкції, що здійснювалися на Західному Поділлі, ми проаналізуємо в наступній публікації.

у лісокультурній практиці підприємств Західного Поділля поширена практика формування в сугрудових та грудових умовах деревостанів штучно-природного походження. Граб в цих умовах успішно поновлюється природно, будь-яких заходів щодо сприяння поновленню не потребує. Водночас, головні лісотвірні породи регіону – дуб звичайний, бук лісовий – дають незначну кількість природного поновлення, що робить проблематичним формування природним шляхом за корінним для регіону типом деревостанів. Обмежимося одним прикладом деревостану штучно-природного походження: Суразьке лісництво ДП "Кременецький лісгосп", квартал 15 – вік 65 р., склад деревостану 6Дз4Гз+Клг, висота деревостану 23 м, діаметр 22 см, клас бонітету І^а, повнота 0,7, запас на 1 га 230 м³.

Корінні деревостани будь-якого типу лісу мають природний склад більш або менш близьких до природного лісу за аналогом наявних природних лісів чи їх фрагментів або ж колись виконаними описами (Сукачов та ін., 1957). Основні показники корінного деревостану свіжої грабової діброви Західного поділля такі: деревостан складний за складом і формою; перший ярус утворює дуб звичайний з домішкою ясена, явора; другий – граб з домішкою липи клена гостролистого і польового, береки, черешні, в'яза, іноді яблуні і груші; в першому ярусі трапляється осика, часом черешня, рідко береза (Воробйов, 1953; Остапенко та ін., 1998). Отже, корінний деревостан є в таких умовах складною багоярусною структурою з досить великим набором можливих до умов середовища деревних і чагарникових порід.

Граб звичайний в умовах Західного Поділля досягає висоти у віці 42 р. 13 м, діаметра 20 см (квартал 28 Наддністрянського лісництва, ДП "Чортківський лісгосп"); у віці 96 р. досягає висоти 24 м і 30 см в діаметрі (квартал 13 Збаражського лісництва, ДП "Тернопільський лісгосп"); у віці 106 р. – 23 м і 28 см відповідно (квартал 46 Білокриницького лісництва, ДП "Кременецький лісгосп"). Висота у віці стиглості змінюється в межах 20-25 м, діаметр – 26-30 см. За наявності в дубово-букових деревостанах домішки граба загальний запас деревостану виявляється істотно більшим, ніж в чистих насадженнях головних порід. Наприклад, у кварталі 48 Буданівського лісництва (ДП "Тернопільський лісгосп") деревостан складом 10Дз у віці 125 р. має запас 296 м³, 120-ти літній деревостан складом 5Дз3Бкл2Гз+Бп в аналогічних лісорослинних умовах (D₂-гД) у кварталі 43 Теребовлянського лісництва (ДП "Тернопільський лісгосп") має запас 341 м³.

Біоекологічні особливості та лісівничу роль граба потрібно враховувати при здійсненні заходів зі сприяння відтворенню деревостанів за корінним для Західного Поділля типом, застосовуючи для цього відповідні технологічні схеми.

Література

1. Бондаренко В.Д., Криницький Г.Т., Крамарець В.О. та ін. Стратегія і тактика природоохоронної діяльності лісового заповідника (на прикладі природного заповідника "Медобори". – Львів: СПОЛОМ, 2006. – 408 с.
2. Вороб'єв Д.В. Типы лесов Европейской части СССР. – К.: Узд-во АН УССР, 1953. – 450 с.
3. Іщук Л.П. Граби (*Carpinus* L.) у Правобережному Лісостепу України (біологія, інтродукція, використання в культурі). – Умань: УВПП, 2006. – 254 с.
4. Криницький Г.Т. Основні засади наукової діяльності кафедри лісівництва НЛТУ України// Лісове госпо-во, лісова, паперова і д/о пром-сть. Міжвідомч. наук.-техн. зб. – Львів: НЛТУ України. – 2006, вип. 30. – С. 8-11.
5. Мельник А.С., Журавська Е.И. Граб. – М.: Наука, 1985. – 80 с.
6. Остапенко Б.Ф., Федець І.П., Пастернак В.П. Типологічна різноманітність лісів України. Зона широколистяних лісів. – Харків: ХДАУ, 1998. – 127 с.
7. Сукачев В.Н., Зонн С.В., Мотовилова Г.П. Методические указания к изучению типов леса. – М.: Наука, 1957. – 115 с.
8. Українська енциклопедія лісівництва. Т 1. (А-Л). – Львів, 1999. – 464.
9. Чернявський М., Швіттер Р., Ковалишин Р., Угрин А., Феннич В., Корнієнко В., Зварич В., Коржов В. Наближене до природи лісівництво в Українських Карпатах. – Львів: ЛА "Піраміда", 2006. – 88 с.

УДК 504.064.2 (477.82)

Ст. викл. С.В. Зубик, канд. техн. наук,
асист. С.В. Янишин – Львівський НАУ, м. Дубляни;
гол. лісничий Д.В. Лучка – Кам'янка-Бузький ДЛГП "Галсілляліс"

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБІЛЬШЕННЯ ЛІСИСТОСТІ НА НИЗЬКОПРОДУКТИВНИХ ЗЕМЛЯХ

Визначено запас та структуру низькопродуктивних земель, придатних для заліснення на території Кам'янка-Бузького району Львівської області. Виділено основні проблеми та перспективи збільшення лісистості району.

Ключові слова: оптимальна лісистість, низькопродуктивні землі, лісові насадження.